

Profesor Czesław Gerwel jako uczoney i organizator parazytologii lekarskiej w Polsce

Na podstawie przeprowadzonych badań źródeł archiwalnych i drukowanych postawiono tezę, że prof. Czesław Gerwel (1909-1974) należał do głównych pionierów i współtwórców parazytologii lekarskiej trzeciego ćwierćwiecza XX stulecia w Polsce.

Parazytologia lekarska w naszym kraju jako odrębna dyscyplina wyłoniła się ze styku biologii i medycyny po drugiej wojnie światowej, kiedy to za niezwykle pilne i istotne uznano zwalczanie nasilonej epidemii pasożytów przewodu pokarmowego człowieka. Wyrazem powagi sytuacji było zainteresowanie się Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia tym poważnym problemem. Szybko zaczęto tworzyć sieć placówek parazytologicznych – m.in. w ramach Państwowego Zakładu Higieny (PZH) w Łodzi (1946, nastawionego na walkę z zimnicą); w PZH w Warszawie (1946, wyłącznie działalność usługowa), w Instytucie Medycyny Morskiej i Tropikalnej (1946) i filii PZH we Wrocławiu (1951). W 1948 roku powołano Polskie Towarzystwo Parazytologiczne (PTP). Podczas I Kongresu Nauki Polskiej, wyłoniono Polską Akademię Nauk (1951, PAN), w której utworzono Komitet Parazytologiczny. Jesienią 1952 roku uruchomiono poradnię parazytologiczną przy I Klinice Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Łodzi. W następnym roku przy pomocy Komitetu Parazytologicznego PAN powstał kilkulóżkowy Oddział Chorób Inwazyjnych w wspomnianej klinice łódzkiej. Jednakże na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych najbardziej zaawansowaną w zakresie parazytologii lekarskiej placówką w Polsce okazał się Zakład Biologii Ogólnej Akademii Medycznej w Poznaniu, tworząc w tej dziedzinie jednostkę modelową, której twórcą był Czesław Gerwel.

Poznański biolog był jednym z pierwszych, jeśli nie pierwszym, pełnowartościowym specjalistą w zakresie chorób inwazyjnych w Polsce. Posiadał znakomite przygotowanie w tym zakresie, mając podwójne wykształcenie lekarskie (Uniwersytet

Poznański – 1929/30, 1930/31; Uniwersytet Ziemi Zachodnich w Warszawie – 1943/44; Université Libre de Bruxelles – 1945/46; Uniwersytet Poznański – 1946-1950), które traktował jako poszerzenie wiadomości biologicznych w celu zdobycia solidnej podstawy do pracy w zakresie parazytologii lekarskiej. Podstawowym jego zainteresowaniem była jednak biologia ukierunkowana na parazytologię ludzką w aspekcie naukowo-klinicznym (praktycznym). W dziedzinie biologii, którą ukończył w latach 1933-1938 na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego, miał znakomitych mistrzów, m.in. wybitnego erudyty i uczonego Antoniego Jakubskiego (jako jeden z pierwszych w nauce międzynarodowej opracował i opublikował mapy zoograficzne świata) – późniejszego pracownika naukowego *British Museum*, następnie w czasie wojny w Warszawie w PZH Feliksa Przesmyckiego (1941-1944), po wojnie prof. Brumpta w Instytucie Parazytologii w Paryżu (1945-1946), później Kazimierza Simma – autora przez długie lata jedynego dwutomowego podręcznika zoologii – wykładowcy parazytologii dla farmaceutów w Poznaniu, a w końcu wybitnych specjalistów chorób pasożytniczych w Hamburgu, gdzie uzupełniał swoją wiedzę w 1957 roku w ramach kursu organizowanego przez *Bernhard-Nocht-Institut für Schiffs- und Tropenkrankheiten*.

W latach 1952-1974, kierując Zakładem Biologii Ogólnej (placówka zmieniała nazwę m.in. na Zakład Biologii Ogólnej i Parazytologii Lekarskiej) na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Poznaniu, na wysokim poziomie zorganizował pracę naukową, nadając jej jednolity kierunek specjalizacji wiążącej biologię i parazytologię z potrzebami medycyny w aspekcie szerokiego zastosowania w praktyce.

Skwapliwie wykorzystał propozycję Wydziału II PAN włączenia się do badań parazytologicznych prowadzonych w placówkach PAN.

W 1952 roku przeprowadził pierwszy po wojnie kurs chorób inwazyjnych przewodu pokarmowego dla lekarzy epidemiologów Ministerstwa Obrony Narodowej. W maju 1953 roku zorganizował pierwszą w Polsce Poradnię Chorób Pasożytniczych przy Wojewódzkiej Przychodni Specjalistycznej w Poznaniu – zatrudniającą wyłącznie pracowników naukowych, prowadzącą m.in. wyjazdowe badania ludności wiejskiej w kierunku chorób inwazyjnych przewodu pokarmowego, pozwalających na opracowania naukowe i masową terapię tych schorzeń. Następnie w 1961 roku zorganizował pierwszą w Polsce Klinikę Chorób Pasożytniczych. Dzięki niemu powstał pierwszy w Polsce kompleks („Instytut parazytologii człowieka”) zajmujący się wszechstronnym prowadzeniem pracy naukowo-badawczej, dydaktycznej i klinicznej związanej z pasożytami ludzkimi.

Był inicjatorem utworzenia Komisji Parazytologii Lekarskiej (1956) w Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej, początkowo pełniąc w niej funkcję sekretarza, a następnie (od 1961) przewodniczącego. Od 1963 roku był głównym organizatorem kompleksowych studiów nad włośniem (*Trichinella spiralis*) i włośnicą. W latach 1969-1970 objął opieką (i prowadził badania naukowe) przebywających okresowo w Polsce ponad 1000 obywateli Demokratycznej Republiki Wietnamu.

Kierował pracami nad biologią szczurów, pełzaka czerwonej (*Entamoeba histolytica*), błotniarki (*Galba occulta*), epidemiologią tasiemczyc. Opisał nowy gatunek wszy (*Neohaematopinus schizodactylus*) itd.

Szczególnie sporo jego inicjatyw i pomysłów zostało zrealizowanych za pośrednictwem agend PAN, gdzie od 1952 roku był członkiem Komisji Problemowej, następnie członkiem Komitetu Parazytologicznego PAN, Rady Naukowej Zakładu Parazytologii PAN. W latach 1956-58 prezesował Zarządowi Głównemu Polskiego Towarzystwa Parazytologicznego. Przez dziesięć lat był ekspertem w zakresie parazytologii WHO. *American Veterinary Epidemiological Society* powołało go na członka honorowego, a *Association*

International de Hidatologia na swego członka zwyczajnego a następnie tytularnego.

Międzynarodową sławę przyniosło mu kierowanie (od 1963 roku) badaniami nad włośnicą – w ramach naukowej współpracy polsko-amerykańskiej – dla której pozyskał liczne zakłady teoretyczne i kliniki na terenie naszego kraju.

Brał udział w kilkunastu międzynarodowych kongresach i konferencjach poświęconych chorobom parazytologicznym i tropikalnym, m.in. w Atenach (1956), Pradze (1958, 1961), Budapeszcie (1958), Berlinie (1961), Taszkencie (1961), Rzymie (1964), Bonn (1965). Na dłuższych pobytach naukowych przebywał w Chińskiej Republice Ludowej (1959), RFN (1965) oraz w Wielkiej Brytanii.

Od 1952 roku uczestniczył we wszystkich posiedzeniach Komisji Sekcji Medycznej Rady Głównej do spraw nauczania biologii na wydziałach lekarskich akademii medycznych oraz w posiedzeniach Sekcji jako rzecznik w sprawach parazytologii lekarskiej.

Był badaczem, który stworzył własną szkołę naukową, z której liczni uczniowie osiągnęli samodzielność – owocnie kontynuując dzieło swego Mistrza.

Należał do uczonych niepokornych, wiernych swoim poglądom oraz raz obranym zasadom i pasjom.

W świetle przeprowadzonych badań – autor uważa, że prof. Czesław Gerwel jest twórcą pierwszego niemal idealnego polskiego modelu – centrum naukowo-badawczego, dydaktycznego i klinicznego w zakresie parazytologii lekarskiej. W związku z powyższym, autor proponuje, by nazwisko prof. Czesława Gerwela – jako badacza i wybitnego organizatora w naszym kraju parazytologii lekarskiej, której nadał specyficzny, mający olbrzymią wartość praktyczną, kierunek – nie uległo zapomnieniu i zawsze było przypomniane w opracowaniach poświęconych dziejom parazytologii lekarskiej.

Roman K. Meissner